

A
SZABADKÖMŰVESSÉG
GYAKORLATI EREDMÉNYEI

JÓAKARATÚ OKTATÁS

AZ OLY FIATAL TESTVÉREK SZÁMÁRA,
KIK RÖVID IDŐ ALATT SOKAT ÉS NAGY
DOLGOKAT AKARNAK LÁTNI.

ÍRTA

GELLÉRI MÓR.

Felolvasatott a „Demokratia” páholy 1890.
február 17-iki munkája

BUDAPEST 1890. .
NYOMATOTT NEUMAYER EDE T.-NÉL
Ó-UTCZA 2.

Váradi Antal

főmesteremnek

szeretettel

A Nagypáholy tartott munkát.

A napirend tárgya mellékes. Hiszen nincs oly téma, melyet egy kis lamentációval föl ne lehetne zavarni. Egy lelkes, fiatal t. föl is használta az alkalmat, hogy szót kérjen.

Utolsó volt a felszólalók sorában.

Fiatalos hévvel, költői páthosszal mennydörgött a szabadkőművesség lanygulása, tevékenységünk satnyulása ellen; tele tüdővel kelt ki a Nagypáholy – ez örökös bűnbak – ellen, mely – szerinte – csak körleveleket küld szét, nem ragadja magához a szellemi vezetést, nem gondoskodik a tt. sűrűbb érintkezéséről, a mit felszólaló oly igen óhajtana. Kikelt a páholyok üres

munkarendje ellen; sajnálkozott a testvériség meglazulása miatt s kesergett szabadkőművesi illúzióinak szétfoszlásán. »Adjatok munkát« – így kiáltott föl felszólalása végén – »mert mi dolgozni akarunk, hasznos és munkás tagjai óhajtunk lenni a szövetségnek, hogy illúzióink utolsó foszlányaitól ne kelljen könnyű szerrel megválnunk s ezzel a szövetségnek hátat fordítani.«

Senki sem figyelt reám s zavartalanul pirulhattam e felszólalás alatt. Pirultam pedig azért, mert az egész beszédet, kevés változtatással és talán más szavakkal, tíz évvel ezelőtt ugyanily alkalommal elmondtam én is, csak hogy engem nyomban lekalapácsoltak s a bölcsebbek, a vének olyan választ adtak, úgy szétszedték minden fölajdulásomat, hogy minden időre kigyógyítottak a kesergés vágyaiból.

Az én mostani, fiatal, elégedetlen testvéremnek nem válaszolt senki...

A vakolás után együtt indultunk egy csésze teára.

Régi, megszokott kávéházunk külön szobájában találkozunk mindig a szűkebb testvéri körrel, melylyel a munka fölötti eszmecserét folytatjuk s melyben nem egy kérdést intézünk el, mely sem a szentély komolyságában, sem a vakolás derültebb folyamán nem nyerhet megoldást. Ma eoész véletlenül verődött össze a társaság;. Heten voltunk, hét különböző páholynak tagjai, köztünk az elégedetlen, fiatal lamentáló testvér is.

A bizalmas együttlét fölszínre vetette az elégedetlen t. opponáló felszólalását is, melyre mindenekelőtt a következőket jegyeztem meg:

– Mikor tíz évvel ezelőtt ugyanezt a beszédet mondtam el, fölállt egy nálamnál sokkal okosabb, de nem sokkal idősebb t. s a meggyőződés elég melegével t i l t a k o z o t t az ellen, hogy a mi

munkaprogrammunkat a főhatóság állapítsa meg. Tiltakozott az ellen, hogy szellemi vezetés tekintetében a főhatóságtól függjünk. Hiszen éppen az a mi intézményünk legszebb sajátága, hogy minden páholy – az előirt és alkotmányilag megszabott adminisztratív dolgoktól eltekintve – egy-egy szuverén egésznek képez. A szellemi munkálkodás majdnem kizárólag a páholyok hivatása. Ezmék, javaslatok ezek agyában teremjenek s ne kényszerítsenek a páholyokra uniformis szerinti ideák feldolgozását, melyeken a z összes páholyok hónapokon át tanácskoznak s legtöbb esetben nagyobb lelkesedés nélkül, miként a diák lemorzsolja a penzumot, mert muszáj. Ellenkezőleg" a páholyok képezzék – és pedig mindegyik magában önállóan – azt a szellemi kohót, melyből a szikrák kipattannak, hogy lángra gyűjt-sák a munkálkodás taplóját, hogy felkölt-

sék a tettvágyat, gyorsabb lüktetésre bírják a tetterőt. A páholyok autonómiájára és szuverénitására szellemi tekintetben gyámságot kérni kész veszedelem és sajnos, az illető páholyok szellemi szegénységére vall. Igen, a páholyok közölgék egymással ideákat, terveiket, óhajaikat, kívánalmaikat; támogassák egymást, tanuljanak egymástól, de ne követeljék szellemi működésük irányának meghatározására a felettes hatóságtól a kényszerzubbonyt. Lehet alkalom és idő, mikor a főhatóság aktuális kérdésekre és hézagpótló intézkedésekre nézve kikéri a páholyok véleményét, a mi föltétlenül helyes és szükséges, de hogy szellemi gyámságát állandóan kiterjessze a páholyokra, ez sem szükséges, sem helyes. A szabadkőművességet külső, szimbolikus formák s az alkotmány rokonsága kötik össze, hogy a földszínen valameddig emberek élnek, összetartozóságunk egyformán dokumen-

tál va legyen. A szabadkőművesi szellem értelmezésére tág tér nyílik s annak keretébe beleillik minden, a mi szép, nemes, emberi, a mi a szeretet, az anyagi és szellemi humanizmus, az egyenlőség, testvériség és szabadság nagy igéi által határolva van. De hogy e határok között az egyes páholyokban mikép érvényesül a szabadkőművesség szellemi tevékenysége, ez az illető páholyok összealkotásától függ, a testvérek szívbeli érzelmeitől, kedélyük melegségétől, szellemük szárnyalásától, akaratuk és tettvágyuk merészségétől. Ezeket pedig uniformizálni merénylet volna a szabadkőművesség életképessége s hatályos működése ellen. A páholyok is olyanok, mint a folyók. Mindegyikben hömpölyög az áradat, de majdnem minden víznek íze más; mint a páholy,

minden folyó megtermékenyíti a vidéket, melyet érint; mint a páholy, minden folyón utasok haladnak előre, a páholyban szellemi, a folyón anyagi kereslet-kínálat nyer kielégítést, de azért a folyók vizeinek sebességét egy mérték szerint szabályozni, medrüket egyformává tenni: teljesen képtelen kívánság, de nem is kell, mert nem is szükséges.

A mi pedig a gyorsabb eredmények, a kézzelfogható sikerek utáni vágyat illeti, erre nézve is kitanítottak a nálamnál tapasztaltabb mesterek. Az első tanács, melyet adtak, az volt, hogy tanuljak és hallgassak. Mélyedjek bele a szabadkőművesség lényegébe, magas erkölcsi tanainak tanulmányozásába s ítéljek később. A villanynyal haladás mai korszakában, az operettízlés modern kinövésében, ne veszítsem el türelmemet, ne várjak mától holnapra nagy eredményeket, ne bántson a sikerek, a

dicsőség utáni hiu szomj, ne ejtsen tévedésbe a kisebbszerű csalódás, a páholy belső életében netalán tapasztalható sivárság. Nyissam ki a szabadkőművesség nagy bibliáját, melyet minden t. melegen érző szívében magával hord és ennek legnemeesebb értelmezése szerint tanuljam és hirdessem az ígét, mely nem fog megcsalni soha senkit, nem tör senki ártalmára, csak jót és jót akar, az erő és tehetség korlátai között, sőt gyakran ennek korlátain túl is. S buzdított a költő is, mondván:

Te csak menj előre,
 Ha ködbe, ha éjbe,
 Ha nyomtalan, rémes
 Vadon semmiségbe . . .
 . . . Támadnak mögötted
 Zűrzavaros hangok,
 Hallani vélsz baljós
 Morajt, vészharangot;
 Gúnyoló káromlás
 Sarkaidhoz tapad . . .
 Te csak menj előre!

És végre legtöbb buzdítást tartalmazott
 e költemény végsora:

Nem a ki bízott, ki
 Nem bízott: a dőre!

Húsz éve múlt, hogy a szkség hazánkban
 megalakult s ha mérlegelem a gyakorlati
 eredményeket, az u. n. nagy alkotásokat,
 ha felütöm történetünk könyvét, a mi
 szkségünk alkotásai között megtalálom a
 következőket:

*a népoktatási kört,
 az erkölcsös ponyvairodalmi vállalatot,
 a rabsegélyző egyletet,
 a házi ipart fejlesztő egyletet,
 a hajléktalanok menedékházát,
 a gyermekmenedékhelyek legtöbbjét,
 a beteg gyermekeket gyógyító intézeteket,
 a szegény iskolás gyermekeket felruházó
 egyesületeket (rongyos egyleteket),*

a szünidei gyermektelep-egyesületet,
 a gyermekbarát-egyesületet (szegény iskolás
 gyermekek élelmezésére),
 a gyermekvédő-egyletet {elzüllött gyerme-
 kek megmentésére),
 az önkéntes mentő-egyesületet,
 a hülyék nevelő intézetét,
 a levesosztó intézeteket.
 a népkonyhákat,
 melegedőszobákat,
 gyermekkerteket,
 bölcsődéket,
 kórházakat és kórházi alapítványokat,
 hű cselédek és dajkák jutalmazását,
 a karácsonyi ünnepeket (szegény gyerme-
 kek megajándékozására),
 a szégyenlős szegények támogatását,
 a siketnémák, lelenczeket, kórházi betegek
 gyámolítását,
 ingyen rendelő intézeteket szegény betegek
 számára,
 ingyen hajlékot a betegágyas nők számára,

*a csavargók hasznos foglalkoztatását,
a javító-intézeteket,
és számos más emberbaráti intézetet,
melyeknek egyenkinti, felsorolása nagyon
messze vezetne.*

Ha azt kérdeznők: elég eredmény-e ez 20 év alatt, fölemelt fővel azt felelhetjük, hogy oly testületre nézve, mely hetenkint egyszer gyűlik egybe s mely 2 órai munkaidejét felerészben adminisztratív dolgokra fordítja, igen is elég. Mert mi nem nyakra-főre alkottunk intézményeket, hanem hézagokat pótlunk s e hézagok szerencsés és tapintatos pótlása által iránytadtunk hazánkban a jótekonyság szervezésének. És ez az irány az egész országban követőkre talált és üdvös eredményeknek volt szülőanyja. A mi kezdeményezésünk, a mi munkánk, a mi alkotásaink nyomai talán a legfényesebb lapokat töltik ki a magyar humanitárius

tevékenység történetében. És e munkából nem mi vettük ki a dicsőségnek bennünket megillető részét, ezt azokra bíztuk – ha profánok voltak is – a kiket alkotásaink élére állítottunk. Mi szerényen megvonultunk a nagy ünnepek alatt, mikor alkotásainkat dicsőítették s megörültünk a közvélemény, a közönség elismerésének és ezt is csak azért, mert ez elismerést nyomban a hatályosabb támogatás követte.

És még sem e sok, számottevő, úttörő, irányadó alkotás az, a mire a magyar szabadkőművesség büszke lehet.

Büszkék kizárólag arra lehetünk, hogy a mi sorainkból kerültek ki azok a liberális eszmék, melyek tért hódítottak; a mi sorainkból kerültek ki azok, kik ez eszmék szószólói voltak; büszkék lehetünk arra, hogy a szabadkőművesi eszmék és erkölcsök megnevesítették a férfiakat, kik hozzánk tartoznak, s kik mint az

ige, az eszme apostolai, kimentek a profán életbe, hogy hirdessék a jót, a nemeset, a tisztán emberit, s hogy ez eszméket és igéket beleplántálják a közélet minden nyilvánulásába és a közhatóságok minden fontosabb intézkedéseibe.

Tudom, hogy ez nagy szó, merész állítás, de igaz. Ha nem hiszed – így szóltam fiatal elégedetlen testvérünkhöz – fordulj itt bármelyikünkhöz s kérdezd meg mindegyiktől: milyen hatással volt reá és profán cselekedeteire a szabadkőművesség.

Ez eszme helyesléssel találkozott s a jelenlevőknek sorba nyilatkozni kellett. Természetes, hogy első sorban nekem, mint indítványozónak.

És én rövid szünet után körülbelül a következőket mondtam:

– Hírlapíró vagyok. Telve hibákkal léptem a szövetségbe. Türelmetlen és sovínizta voltam. A kritikában kérlelhetlen, kerestem a csomót, melyet gáncsolni kell s diadalom volt, ha másokkal éreztethettem hatalmam, bár alapjában mindenki jó embernek ismert. Rövid idő alatt és fokoatosan nagy átalakuláson mentem keresztül. A szabadkőművesség tanai kigyógyítottak az intoleranciából, a sovinizmusból. A kritikában nem a gyöngé oldalakat, hanem az előnyöket kerestem, bár e miatt nem hunytam szemet a hibák előtt. A közéletben is a tárgyaknak nem hiányait, hanem előnyeiket kerestem s ezeket kidomborítva, az igazság nem tett elvakulttá a hibákkal szemben. Ereztem, hogy bizonyos felsőbb varázs átidomítja lényemet, békésebb, elnézőbb lettem; a jót gyakoroltam, talán a túlzásig; elnéző lettem azokkal szemben, kik ellenem vétettek; megbocsájtottam nagy bűnöket, melyeknek sebeiből még ma sem

gyógyultam ki s minden csapásban a magam hibáját kerestem, igyekezve ezt jóvá tenni, a csorbát kiköszörülni, s a kibékítő egyenlítőt megtalálni. Hírlapírói minőségemben számos nemes és nagy ügyet mozdítottam elő; nem bántottam nagyon a tévedőket, védelmeztem a gyöngéket s szívességet tettem ott, a hol lehetett. Közpályámon pedig a humanizmus, a szeretet, a jóság eszményei vezettek, hogy kicsinyke tért hódítsak nekik, valameddig befolyásom és hatásköröm terjedt, valameddig egy talpalatnyi területet ezeknek biztosítani képes voltam, nem feledve az egyenlőség, a testvériség, a szabadság nagy eszméinek vezérlő varázsát és hatását. Érzem és tudom, hogy sok a hibám, sok a kifogásolni való még most is rajtam, de érzem, hogy jobb, nemesebb vagyok, mint mikor a szabadkőművesek szövetségébe beléptem.

Utánam sorban következett egy nagy magántársulatnak előkelő hivatalnoka, ki eképen szólalt meg:

– Akadályokkal jutottam a szövetségbe. Azok gördítettek fölvételem ellen akadályt, kik méltatlanok voltak arra, hogy helyet foglaljanak a páholyba. Megtudván ezt, nem fordultam ellenük. Igyekeztem meggyőzni őket, hogy bennem előnyösen csálódtak. És azután lassan-lassan éreztem, hogy én, a ki ezelőtt a mindennapi életnek, az élvezetnek éltem, a szövetségbe léptem után megkomolyodtam s a köznapi élvek sivársága mellett magasabb emberbaráti, ideálisabb eszméknek kezdtem élni. Ereztem, hogy az embernek immár nemcsak az a rendeltetése, hogy gondolkozzék, hanem az is, és főleg az, hogy érezz en. Nem akarom hosszan elmesélni, miként érvényesítettem ez új felfedezést, de mondhatom, hogy sem a társadalom, sem embertársaim, sem hivatali köröm nem érezték ennek

hátrányát. Bizonyos emelkedettséggel jártam és dolgoztam a közügyek érdekeiben és érdekeiért s végtelen volt boldogságom, mikor csöndes magányomban konstatáltam, hogy ebben vagy abban az irányban szabadkőműves igyekeztem lenni. És ez a szabadkőművesség pozitív eredménye. De volt a szabadkőművességnek rám nézve más hatása is. A legjobb barátaimat szövetség keretén belül találtam meg. Barátokat, kiknek szelleme, szíve velem rokon volt s kiknek körében ma nemcsak boldog vagyok, hanem a kik nélkül elhagyatva és egyedül állónak érezném magamat. Nem mindenben boldog életem mostani szakának legderültebb és a legboldogabb percekkel föléró momentumait e kedves barátoknak köszönhetem, kikhez a szabadkőművesség nélkül nem jutottam volna s a kik azelőtti barátaimtól annyira különböznek, mint a mennyire a szabadkőművesség a profán intézményektől különbözik . . .

A harmadik a sorban egy vidéki tanár volt, a ki körülbelül a következőket mondta:

– A szabadkőművesség elveinek hatása alatt tanítottam és neveltem az ifjú nemzedéket, az elvek hatása alatt működtem a városi képviselőtestületben, ez elvek szerint éltem és cselekedtem a profán világban.

A negyedik:

– Előkelő állásom van a államvasutaknál. A szabadkőművesség hatását nem tudom egyébbel jellemezni, mint hogy azt mondom, hogy a profán életben és hivatalomban igyekeztem igaz kőműves lenni. A páholymunka rám nézve mindig ünnep volt, ünnepélyesen öltözködtem, ha munkára mentem; testvéreimet megbecsültem, körükben egy fővel magasabbnak éreztem magamat s mindig boldog voltam,

ha a hétköznapi élet ezernyi sivársága után, a páholyban néhány boldog órára kipihente magát lelkem és szívem.

Az ötödik is megszólalt eképen:
– Ma mondta valaki, hogy a szabadkőművesség akadémia, mely neveli az embereket s kiküldi őket a profán világba, hogy ott érvényesítsék annak a nevelésnek irányát, melyben részesültek. Nem vitatom e felfogás helyességét, de nekem az a meggyőződésem, hogy minden embernek, mielőtt a szabadkőművesség küszöbét átlépi, lelkében, szívében már szabadkőművesnek kell lennie. Mi csak jó anyagot használhatunk, az igaz; de a jó anyagnak tudunk formát, szint adni s kijelöljük az utat és módot, melyen a magasabb emberi eszmény szempontjából értékesíthető. Ezt tapasztaltam eddigi szabadkőművesi pályámon

általában s első sorban a magam személyén Ha szabadkőműves nem lettem volna, sok embert kellett volna rövidesen kenyerétől megfosztanom; ha a profán elvek szerint hivataloskodtam volna, sok nyomornak lettem volna előidézője. De egy pillanatra se tudtam feledni magasztos eszményeinket, sem hivatalomban, sem profán életemben. Nem parancsoltam, hanem tanítottam, neveltem; nem uraskodtam, hanem sokszor alárendeltem bizonyos érdekeket – még ha ezek engem is érintettek – egy család, egy existenzia érdekeinek. Nem ismertem a türelmetlenséget, a kérlelhetlenséget. Csak jót gyakoroltam környezetemben és életem legfőbb passziójában, egyetlen fiam nevelésében, a ki – szentül hiszem – a mi nagy és drága hitelveink szent dogmái szerint fog élni és munkálkodni.

A hatodik, a ki főerdőmester, így szólalt meg:

– Szigorú, erélyes és katonás hivatalnok voltam mindig. Csak miután a szövetségbe felvettek s erkölcsi tanainkat közelebbről megismertem, igyekeztem másként beosztani hivatalos működésemet. Nemcsak jó hivatalnok akartam maradni, hanem előmozdítani igyekeztem a környékbeli lakosságnak jólétét s mert a lakosság nagy része az erdőművelésből élt, tág terem nyílt humanisztikus alkotásokra. Boldog voltam, mikor hallottam, hogy a »nép atyjának« nevez a vidék, mert – bár nem a dicséretért, nem elismerésért, nem e szép címért fáradoztam – jól esett az a tudat, hogy atyai gondoskodásomért a nép hálásnak mutatkozott és pedig nem köszönő szavakban, hanem józan és munkás viselkedésben. S hogy a részletekre térjek, föl-említem például, hogy az én kezdeményezésemre és javaslatomra határozta el az állam,

hogy a raktáron levő régibb s már-már meg nem felelő cikkeket nem mint használati cikket, hanem mint tűzre való anyagot adja el, nehogy a vevőket becsapva, nekik kárt okozzon. A munkálatok kiadása körül az állam érdekeinek teljes épségben tartása mellett a munkás nép érdekeit hathatósan előmozdítottam. Nem engedtem a viszonyok és a nagy verseny hatása alatt az árakat nevetségesen lenyomni, hanem becsületesen megfizettetem a józan és törekvő munkásokat s e rendszer mellett a vállalkozó nép háromszor annyit kapott, mint a mennyiért egyesek vállalkoztak volna, az államnak pedig fele annyiba került, a mennyi előirányozva volt. S végre némi büszkeséggel mondhatom el, hogy az én kezdeményezésemre, az én részletesen kidolgozott javaslatom alapján – melybe sok szabadkőművesi eszmét és elvet fektettem le – rendezte az állam az erdészetben állandóan foglalkozó munkások viszonyát, kik

azelőtt az altisztek és kishivatalnokok kénye-kedvére voltak bízva, ma azonban nyugodt és méltányos, rendezett viszonyok között élhetnek, sőt hosszú, fáradságos szolgálatuk után nyugdíjra is igényt tarthatnak.

A kis társaság minden tagja kibeszélte magát. Az én fiatal, elégedetlen testvéremre néztem. Könnyek csillogtak szemében, egészséges pír futotta be arczát, látszott rajta, hogy egy megnevezhetlen, boldogító érzelem fogta el egész valóját.

Az itt említettek tényleg létező személyek, kiknek neveit szerző felolvasása alkalmával föl is említette. Mind a hét t. többé-kevésbé ismert tagja a szövetségnek, egyik jelentékeny szerepet vitt a Nagyoriens alatt, három ma is tagja a főtisztikarnak, egyik t. (szegedi), az „elégedetlen” fiatal pedig ismert népszínműíró és költő.

— Köszönöm nektek, kedves tt.-im, hogy erre megtanítottatok. Új oldaláról látom a kir. művészetet, vak voltam, hogy az erdő miatt nejn láttam a fát s ez oktatás, melyben most részesítettetek, volt eddig életem legszebb szksi munkája. Hiszem és érzem, hogy a szkség buzgó és lelkes apostolt nyer bennem . . .

— Pedig csak a véletlenség hozott össze bennünket – mondám az eszmecezerét befejezve. Nem beszéltünk össze. Spontán nyilatkozott mindegyikünk s talán a legszebb dolgokat kifelejtette. Lelkem mélyéből meg vagyok róla győződve, hogy a mintegy 6000 magyar szabadkőműves közül (a kiváltakat s az elszunnyadt páholyok tagjait is beleszámítva), ha sorba járnád őket s a fölvetett témára nézve kikérdeznéd, legalább 2000 ember olyan választ adna, mely még inkább meggyőzne róla, hogy a szabadkőművesség a világ legnemesebb, legszebb intézménye. S d ő r e a z, a ki

kézzel fogható eredményekben, látható monumentumokban keresi a kir. művészet nagy alkotásait, melyek rendszerint a szív, a lélek, a kedély nemesítésében s emességnek az életben való érvényesítésében állanak ...

És a szabadkőművességnek ez a hatása az utolsó két évtized alatt érvényesült hazánk parlamentjében, a megyei és városi törvényhatóságokban, tudományos és egyéb közintézeteinkben, a sajtóban és a közélet minden ágában, bár nincsen megbízható adathalmazunk arra nézve, hol, mikor és mily irányban érvényesítette valamely testvérünk a szabadkőművesség eszményeit s nem tudjuk név szerint felsorolni azokat a szabadkőműveseket, a kik e szereplésük által ügyünknek diadalt szereztek. Mert mi nem szoktunk dicsekedni tetteinkkel, mester-és legény-testvéreinkre bízunk annak megítélését: sikerült-e a közéletben való tev-

kenységünk által is a szabadkőművesi névre méltóknak mutatkozunk. S a legtöbb esetben még ez a megítélés sem lehetséges, mert legtöbb jó cselekedeteinket – anyagi és erkölcsi értelemben véve – titokban végezzük s az egyedüli jutalom, mit érte nyerhetünk, a nyugodt lelkiismeret, az a jóleső tudat, hogy legalább meg volt bennünk az igyekezet az emberi eszményt egy-egy pillanatra megközelíteni.

Csüggedetlen, kitartó s lelkesedésben sem csökkenő igyekezettel szolgáljuk tehát továbbra is a szabadkőművesi eszményt, melyről a mi legkedvesebb, mert hozzánk legközelebb álló költőnk, szeretett főmesterünk (Váradi Antal) mondja:

... Az eszme összezúzhatlan
 S az eszme csak én vagyok.
 A mely az embert öntudatra kelti
 S lelkébe azt kiáltja, hogy: szabad !

Én a szabadság, én a fény sugara,
Én az erény, én az eszmény vagyok!
Én megtanítlak ember
Az isten hónába szállani!
Világosság az isten tiszta képe
S én világosság vagyok!